

„Õhtuleht“
juuni, 1945

Eugen Kapi ooper „Tasuleegid“

Suure pinevusega ootas Nõukogude Eesti avalikkus Eugen Kapi uue ooperi „Tasuleegid“ ilmumist. Sõja-aastail otse tormiliselt arenenud Kapi loovvõimed ja Isamaasõja päevil nii aktuaalselt ja erutavalt mõjuv patriootiline Jüriöö temaatika käsitlemine sellise tugeva loovkunstniku poolt, tema süvenemine rahvamuusikasse — kõik see lubas panna suuri lootusi sellele esimesele tõeliselt nõukogulikule ooperile. Ent „Tasuleegid“ mitte ükski õigustasid, vaid ületasid kõik ootused, seda enam, et ooper on Kapile täiesti uus žanr ning oli raske oletada, et sellise keerulise ja temale vormilt uue ülesande lahendamise õnnestub nii hiilgavalt.

Eugen Kapp kirjutas ooperi „Tasuleegid“ 1944. a. Jaroslavis. Rasked sõja-aastad, mis helilooja veetis nõukogude tagalas, osutusid tema loomingulise murrangu ja talendi hoogsa tõusu aastaks. Kapp arenes ja tugevnes iga uue teosega. Kunagi varem pole tema loovmõtte olnud nii intensiivne, ideed nii konkreetsed ja selged, vorm nii tähuslik kui sel perioodil. Neil sõja-aastail, kui eesti rahvas elas taas üle järjekordse sakslaste orjastusaja, sai Jüriöö temaatika eriti haaravaks ja aktuaalseks igale eestlasele patriootile. Seda vapustavat teemat käsitlesid oma loomingus kõik eesti kunstnikud kõigil kunstialadel. See idee innustas ja valdas ka E. Kappi, mille tulemusena sündis ooper, mis pole üksnes ajalooliseks sündmuseks eesti rahva muusikakultuuris, vaid on kahtlemata kunstiliseks aardeks ka väljaspool eesti kunsti raame.

Teose kandvaks ideeks on eesti rahva võitlus oma vabaduse eest iidse vaenlase — sakslase vastu. See idee on põhikoeks kogu selle muusikamomendi ülesehitusel. Selles teoses on idee kandjaks rahvas ise. Ka ooperi peategelaseks on tegelikult rahvas, kuna teised kangelased figureerivad selles rahvalikus draamas kui rahva enda mõtete ja tunnete kehastajad. Saima haarav kuju — see ei ole tavaline ooperi naiskangelane — noore rahvajuhhi mõrvoja, vaid esmaajonees naine-kangelane, tasumise ja vabadusvõitluse idee kandja. Isegi Sirje habras kuju, mida helilooja on käsitleanud erilise soojuse ja siirusega, on tulvil kindlameelsust ja seesmist vastupanu, mis on omane rahvale, keda ei suutnud murda pikad saksa orjastusaastad. Vambo mehine kuju ja Mehise elutarkus, kelle suu läbi kõneleb eesti rahvas, ning sellele vastukaaluks muusikaliselt hiilgavalt joonistatud reetur

Kulle — kõigi nende tugevate kujude isiklikud sügavad elamused paisuvad siin suureks tragöödiaks ühiskondlikul taustal.

Nimelt just ühiskondlik idee on Kapi eriti tugevasti tunnetatud ja teostatud. Nii kasvab ka Neeme ja Sirje armastuse traagiline lõpp ühiskondliku iseloomuga nähtuseks.

Kõik need muusikaliselt tabavad karakteriseeritud kujud kasvavad rahvalikeks tüüpideks, kes endas tihendatult kannavad rahvale omaseid jooni. Kõiges on tunda, et need kujud ega sündmused ei kannu juhuslikkuse iseloomu.

Eugen Kapp

Nad sõltuvad ja on põhjendatud ajaloolise momendiga ja rahva omapäraga. Seda ideed tunnetame sügavalt ja vahenditult Kapi muusika kaudu, mitte abstraktselt sõnaes — tekstis väljendatuna. Kapi muusikalise keele kaudu need ideed sütitavad kuulajaid, põhjustavad kaasaelamist.

Juba avamängus koorub iseloomulikult lahti helilooja kunstiline kavatsus. Tavaliselt põimitakse avamängus tähtsamate motiivide katkeid — ent „Tasuleekide“ avamängus puuduvad täiesti isikliku iseloomuga momendid (peategelaste juhtmotiivid).

Kapp on oma ooperi üles ehitanud kolmele peamotiivile: tasuleekide motiiv (rahutu, häplev liikumine kuuetstkümnendikes), mis süttib juba avamängus ja tugevneb ooperi edasiaren-

damisel, jõudes haritipule ülestõusu momentides; hingetu, raudselt kalk cantus firmuse stiilis rüütli motiiv ja üllalt mõjuv rahva viis, mis ooperis on antud rahvatähtsuse motiivina ja mis on viidud III vaatuse esimeses pildis võrratult jõulise kulminatsioonini.

Pärast tasuleekide motiivi vaibumist avamängus viib helilooja väikse pastoraali-ilmelise sissejuhatusena meid värskesse (ja sädlevasse rahvalaulu maailma (külanoorde koorid „Oh minu kulla kiigutajad“, „Hellakene, vennakene“, „Lähme Saima sõudelema“). Siin heliseb esmakordselt ka ülev ja kaunis Saima motiiv. Tema esimene aaria on juba kangelaskuju iseloomustus — sügava tunde ja teovõimsuse ning tahte väljendus. Jõuliselt on helilooja poolt esitatud retsitatiivid, kus ta juba I vaatuses saavutab dramaatilist pinget (Saima ja kupja-Kulle stseen). Psühholoogiliselt peenekeeliselt on edasi antud meeoleu üleminekud (tütarlaste koor ja Sirje soolo, kes püüavad hajatada Saima süngeid aaimlemisi, ja Saima lühikeses muusikalises fraasis, kus väljendub Saima meeoleu murrang, mis haruldase loogikaga kasvab välja eelnevast).

Soojad ja siirad intonatsioonid Neeme ja Sirje armastusstseenis, sügavalt rahvuslik, vallatlev „Ingliska“, saksa rüütli ilmumise stseen — kõik need muusikalises suhtes erinevad momendid sõltuvad ja arenevad loogiliselt üksteisest.

Esimese vaatuse II pilt tutvustab meid teiste kangelastega — Vambo ja Mehisega. Siin tekib, lavaliselt õnnelikult leitud Kristjan Raua laadis maastiku taustal, konkreetne otsus rahva tahte teostamiseks, kes januneb vabaduse järele. Üks tugevamaist momentidest on Vambo aruanne külavanemale, mis on kirjutatud retsitatiivi stiilis kontrapunktiliselt tabavalt, ühte sulatatud rüütli ja tasujate motiivi taustal. Lõpukoor — risoluto, kroonib oma veenvusega seda vaatust.

Teise vaatuse alguses — Neeme ja Sirje pulmastseenis — opereerib helilooja leidlikult, sädlevalt rahva viiside ja rütmidega. Neis stseenides on muusika küllastatud ja toitub rahvalaulest, värskena ja sündimatuna kõlab see oma olemuselt kirgas muusika, kus võib-olla tahaks veelgi enam värviküllust partituuris (orkestreerimisel). Dramaatiline pinget selle vaatuse teisel poolel kasvab pürskena jõulise haripunktini. Järgnev traagiline lahendus —

Sirje su
tud ko
ja loo
tud N
mõrja
see or
pinge
kujuka
— kus
näha
kestust
Selle
vad pi
maatili
jaskon
duett,
võrratu
dis) —
tud rah
nelikul
kromat
mis al
pärast
va tah
selt me
jub ots
Fina
sega, k
rüütli
arisoos
Kulle n
värving
sega
pinge,
orkestr
jate m
teine r
meenut
buršila
feli“ hõ
Mehise
motiivi
ning p
saavut
kaasa
laja.
Oope
line su
elus. I
põhila
rahvas
Veelk
kunstili
looming
mis ilm
haks õ
Eugen
tuse pu
Kõik, k
tuur, p
uhkenta